

XX – oji Lietuvos mokinių istorijos olimpiada „Nuo Steigiamojo iki Atkuriamojo Seimo : dvi Lietuvos Respublikos XX amžiuje“

2010 m. Lietuvos jaunųjų istorikų olimpiada yra jubiliejinė – dvidešimtoji. Olimpiados jubiliejiškumas savo ruožtu „padiktavo“ jos siūlomą tematiką. Ateinančiais metais minėsime Antrosios Lietuvos Respublikos (1990-2010 m.) 20-ąsias gyvavimo metines. Valstybei tai trumpas laiko tarpas. Tačiau Lietuvai tai pernelyg brangi sukaktis. Užtektų priminti, kad mažiau nei prieš šimtą metų 1918 m. vasario 16 d. pirmą kartą atkurta šalies nepriklausomybė tebuvo išsaugota vos 22 metus. Be to, 2010 m. sukaks 90 metų nuo tada, kai darbą pradėjo Lietuvos valstybės pagrindus sukūrus Steigiamasis Seimas. Šioje olimpiadoje siūloma dėmesį skirti dviems nepriklausomoms XX a. Lietuvos Respublikoms, pirmenybę teikiant ne okupacijoms, bet valstybingumo kūrimo ir išsaugojimo patirčiai, jos svarbai šių dienų istorinei atminčiai ir pilietinei sąmonei, taip pat abiejų Lietuvos Respublikų raidos tendencijų palyginimui. Dėmesys valstybingumo diskursui lemia, jog olimpiadoje dominuos politinė istorija, tačiau koreliuodama su svarbiausiomis socialinės, ūkio ir kultūros istorijos problemomis.

Olimpiados chronologiniai rėmai sąlyginiai. Pirmoji Lietuvos Respublika prasideda nuo valstybingumo atkūrimo 1918 m. vasario 16 d. ir baigiasi 1940 m. birželio 15 d. Sovietų Sąjungos įvykdyta Lietuvos okupacija. Siekiant sudaryti išsamų vaizdą apie Lietuvos išsivadavimą iš Sovietų Sąjungos XX a. 9-ame dešimtmetyje, II Lietuvos Respublikos istorija čia pradedama nuo istorinių politinių aplinkybių, vedusių į jos genezę, t. y. 1985 m. M. Gorbačiovo „perestroikos“, o simboliškai „sustabdoma“ 2004 m. gegužės 1 d. – Lietuvos įstojimu į Europos Sąjungą. Platus šaltinių ir literatūros sąrašas nereiškia, jog olimpiados dalyviui privalu išstudijuoti visas jo pozicijas. Sąrašas pirmiausia yra bibliografinė pagalba ieškant patikimiausios informacijos dalyviams, taip pat metodinė pagalba jų mokytojams. Jis ne tik atspindi modernėjančią ir gausėjančią lietuvių istoriografiją, bet yra akivaizdus įrodymas, jog XX a. Lietuvos valstybingumo istorija yra nepaprastai gyva, kontraversiška, pamokanti ir turinti nemažą neatskleistų paslapčių. Be žemiau nurodytų šaltinių ir literatūros rekomenduojama pasitelkti 10-12 kl. mokyklinius istorijos vadovėlius, kurių tematika skirta XX a. Lietuvos istorijai bei interneto resursus.

OLIMPIADOS PROGRAMA.

Pirmoji Lietuvos Respublika

I. Politinė istorija.

1. Lietuvos valstybės atkūrimas (1918-1920 m.) ir valdžios institucijų kūrimas.

Okupacinis vokiečių režimas Lietuvoje I pasaulinio karo metais. Komitetas nukentėjusiems nuo karo šelpti. Politinis lietuvių centras Vilniuje. 1917 m. rugsėjo konferencija ir Lietuvos Taryba. Gruodžio 11-osios aktas. Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas. Vasario 16-osios aktas. Lietuvos (Valstybės) Tarybos veikla 1918 m. pavasarį ir vasarą. Valstybinių institucijų kūrimas. Laikinoji Konstitucija. Pirmasis Ministrų Kabinetas. 1918 m. gruodžio krizė. M. Sleževičiaus vyriausybė. Vidaus politika 1919 m. Antroji valstybės konferencija. P. Dovydaičio vyriausybė. Prezidento institucijos įvedimas. E. Galvanausko Ministrų Kabinetas. Centrinės ir vietinės valdžios stiprėjimas.

2. Lietuvos nepriklausomybės kovos ir tarptautinis Lietuvos pripažinimas.

Lietuvių-bolševikų kovos: priežastys, svarbiausi mūšiai, padariniai. Lietuvių-lenkų kovos: priežastys, svarbiausi mūšiai, padariniai. Lietuvos valdžios pozicija: Pirmojo Ministro pirmininko ir Lietuvos užsienio reikalų ministro A. Voldemaro veiksmai; Ministro Pirmininko M. Sleževičiaus veiksmai. Paryžiaus taikos konferencija ir Lietuva: Lietuvos delegacijos sudėtis ir išankstinės nuostatos Paryžiuje, Vakarų Europos požiūris į bolševikinę Rusiją, Lenkiją ir Baltijos valstybes; Lietuvos delegacijos Paryžiuje pasiekti rezultatai ir veiklos vertinimas. Lietuvos nepriklausomybės pripažinimas:

Lietuvos-Sovietų Rusijos Taikos (Maskvos) sutartis: pasirašymo aplinkybės, nuostatos ir jų laikymasis, sutarties bendras vertinimas; didžiųjų Europos valstybių ir JAV pozicija dėl nepriklausomos Lietuvos valstybės.

3. Lietuvos Seimas, prezidentas ir vyriausybė demokratiniu laikotarpiu (1920-1926 m. pabaiga).

Steigiamojo, I, II ir III seimų rinkimai ir sudėtis: partinis pasiskirstymas seimuose; moterų ir tautinių mažumų (lenkų, vokiečių, rusų, žydų) kandidatų dalyvavimas seimų rinkimuose ir gauti mandatai. Steigiamojo Seimo pagrindiniai darbai: 1922 m. Lietuvos konstitucija ir kt. I-III Seimų veiklos apžvalga: parlamentinės krizės priežastys, eiga ir pabaiga I Seime; svarbiausi II Seimo darbai; III Seimo svarbiausi darbai ir jų vertinimai. Respublikos prezidentų Antano Smetonos, Aleksandro Stulginskio ir Kazio Griniaus išrinkimo aplinkybės, svarbiausia veikla ir jos vertinimas. Ministrų Kabinetai nuo Augustino Voldemaro iki Mykolo Sleževičiaus (1918-1926 m. pabaiga): suformavimo aplinkybės, svarbiausia veikla ir jos vertinimas.

4. 1926 m. gruodžio 17 d. valstybės perversmas ir autoritarinis valdymas (1927-1940 m.).

Perversmo priežastys, organizatoriai, vykdytojai, eiga ir padariniai. Valstiečių liaudininkų ir socialdemokratų vadovybės pozicija perversmo metu. A. Smetonos ir A. Voldemaro įsitvirtinimas valdžioje ir demokratinių laisvių suvaržymas. Karininkijos ir politinės policijos veiksnys. III Seimo paleidimas. Tautininkų koalicijos su krikščionimis demokratais iširimas. 1928 m. Konstitucija. A. Smetonos konfliktas su A. Voldemaru. Ministrų Kabinetai nuo Juozo Tūbelio iki Antano Merkio (1929-1940 m. birželis): suformavimo aplinkybės, svarbiausia veikla ir jos vertinimas. Valdžios politika savivaldybių atžvilgiu. Prezidentų rinkimų ypatumai. IV Seimo sušaukimo aplinkybės, sudėtis, veikla (1936-1940 m.) ir jos vertinimas. 4-ojo dešimtmečio vidurio politiniai-socialiniai sukrėtimai: 1934 m. voldemarininkų pučas, 1935 m. Užnemunės ūkininkų streikas. 1938 m. konstitucija. Nepriklausomybės saulėlydis: nuo 1938 m. kovo 17 d. Lenkijos ultimatumo iki 1940 m. birželio 14 d. Sovietų Sąjungos ultimatumo.

5. Politinės partijos Lietuvoje 1926 m. pabaigoje-1940 m.

Pagrindinės didžiausių politinių partijų programinės nuostatos, vadovybė ir veikla. Valdžia ir politinės partijos autoritarinio valdymo laikotarpiu: Tautininkų sąjungos vaidmuo valstybės politiniame gyvenime; tautininkų ir opozicinių partijų derybos ir jų rezultatai 3-ojo dešimtmečio pabaigoje; bendra valdžios politika opozicinių partijų atžvilgiu. Opozicinė krikščionių demokratų, valstiečių liaudininkų ir socialdemokratų partijų veikla: nuo valstybės perversmo iki 1938 m.; antismetoninis opozicijos sąjūdis 1938–1939 metais. Krikščionys demokratai ir valstiečiai liaudininkai gen. Jono Černiaus ir Antano Merkio vyriausybių darbo laikotarpiu.

II. Tarptautiniai santykiai ir ryšiai su Europa.

Klaipėdos krašto problemos atsiradimo aplinkybės ir jos išsprendimas nepriklausomybės pradžioje. Klaipėdos sukilimas (priežastys, dalyviai, eiga, rezultatas). Lietuvos valdžia ir Europos valstybių pozicija Klaipėdos klausimu. Lietuvos valdžios politika Klaipėdos krašte tarpukariu. Lietuvos santykiai su Vokietija: tarpvalstybinės sutartys: pasirašymo aplinkybės, sutarties turinys ir jos realizavimas; santykių paaštrėjimas dėl Klaipėdos krašto ir jo netektis. Vilniaus krašto problemos atsiradimo aplinkybės ir mėginimai ją spręsti nepriklausomybės pradžioje. Lietuvos ir Lenkijos santykių ypatumai tarpukariu: Augustino Voldemaro 1927-1929 m. ir kitų Lietuvos užsienio politikų vykdyta užsienio politika 4-ame dešimtmetyje; Stasio Lozoraičio pozicija 4-ame dešimtmetyje; Europos valstybių požiūris į Lietuvos ir Lenkijos santykius. Lietuvos santykiai su Sovietų Sąjunga: Sovietų Sąjungos pozicija Vilniaus ir Klaipėdos krašto klausimais. 1926 m. rugsėjo 28 d. nepuolimo sutartis ir „džentelmeniškas“ susitarimas. Sovietų ir Lietuvos kultūrinių santykių specifika. Lietuvių draugija TSRS tautų kultūrai pažinti. Lietuvos valdžios politika Lietuvos komunistų partijos ir lietuvių inteligentų-sovietų simpatikų atžvilgiu. Molotovo-Ribentropo paktas. Savitarpio pagalbos sutartis 1939 m. spalio 10 d. ir jos nuostatų realizavimo problemos. „Vilnius – mūsų, o mes – rusų“. Lietuvos kariuomenės žygis į Vilnių. Lietuvos

okupacija. Lietuvos ir Romos popiežiaus santykiai. Lietuvos santykiai su Latvija ir Estija: suartėjimo nesėkmių priežastys. Baltijos santarvės sudarymas, veikla ir jos vertinimas.

III. Socialinė ir ekonominė raida.

1. Visuomenės istorija.

Gyventojų teisės ir pareigos 1922 m., 1928 m. ir 1938 m. Lietuvos konstitucijose. Luomų naikinimas ir gyventojų teisių sulyginimas atsikūrusioje Lietuvoje. Miestų augimas ir gyventojų skaičius didėjimas. Lietuvos socialinės struktūros kaita per dvidešimt nepriklausomybės metų. Civilinės metrikacijos klausimo aktualumas nepriklausomos Lietuvos visuomenėje. Moters padėtis lietuvių visuomenėje. Šalies gyventojų migracija.

2. Tautinių mažumų padėtis.

Tautinė sudėtis ir jos pokyčiai Lietuvoje. Tautinių mažumų teisės 1922 m., 1928 m. ir 1938 m. Lietuvos konstitucijose ir įstatymuose. Žydų – gausiausios lietuvių tautinės mažumos – gyvenimo ypatumai: žydų teisės ir privilegijos 1920-1926 m. gruodžio 17 d.; žydų indėlis Lietuvai atgaunant nepriklausomybę; žydų kultūrinis gyvenimas (VDU ir kt.). Antisemitizmo apraiškos: priežastys, mastas, antisemitizmo pagrindiniai vykdytojai, lietuvių valdžios ir visuomenės požiūris į antisemitizmą. Kitų tautinių mažumų padėtis: lenkai ir jų įvaizdis; vokiečiai ir jų įvaizdis. Tautinės mažumų pozicija Lietuvos nepriklausomybės saulėlydžio metu (1938-1940 m.).

3. Ūkio istorija.

Agrarinio klausimo aktualumas, stambiosios žemėvaldos naikinimas, naujakurių ūkių steigimas Lietuvoje. Steigiamojo Seimo priimta žemės reforma: jos įgyvendinimo sunkumai, nuostatų kaita autoritarinio valdymo metais ir pasiekti rezultatai. Žemės reformos problema Lietuvoje 1939-1940 m. Gyvulininkystės kultūros kėlimas. Bendrieji ūkinės raidos III dešimtmetyje rezultatai. Nacionalinės pinigų sistemos kūrimas. Lito įvedimas. Lito susiejimas su užsienio valiutomis. Šalies ūkis 1929-1938 m.: naujos ūkio tendencijos, ekonominė krizė, bendri ūkio raidos 4-ame dešimtmetyje rezultatai. Pokario ir didžiosios pasaulinės ekonominės krizės padariniai Lietuvai. Antikrizinės priemonės. Naujų techninių priemonių, pvz., geležinkelių tinklo išplitimas, panaudojimas ūkyje. Ekonominiai ir prekybos ryšiai su užsienio šalimis. Siekis rasti alternatyvius strateginių žaliavų tiekimo šaltinius ir būdus. Užsienio kapitalas Lietuvoje.

IV. Žymiausių I Lietuvos Respublikos įvykių ir asmenybių atminties tradicija.

Valstybinių Lietuvos simbolių sugražinimas ir sukūrimas. Žymiausi paminklai, jų autoriai ir lokalizacija. Steigiamojo Seimo ir parlamentarizmo prieštaringas vertinimas lietuvių visuomenėje tarpukariu. Klaipėdos krašto ir Vilniaus krašto prijungimo prie Lietuvos vertinimai istoriografijoje, grožinėje, mokslo populiarinimo, memuarinėje literatūroje bei įamžinimas memuarinėje literatūroje, dramoje, dailėje, memorialuose, filatelijoje, numizmatikoje, faleristikoje bei masinėje kultūroje. 1926 m. gruodžio 17 d. valstybės perversmo mitų atsiradimo aplinkybės ir gajumas XX a. autoritariniu laikotarpiu, išėivijoje ir sovietmečiu. Antano Smetonos, Augustino Voldemaro prieštaringas vertinimas istoriografijoje, sovietmečiu bei išėivijoje. Vytauto Didžiojo kulto ir Jogailos antilegendos atsiradimas ir mastas lietuvių prieškarinio visuomenėje. Rugsėjo 8 d. šventės atsiradimo aplinkybės ir šventimas autoritarinio valdymo laikotarpiu. Spalio 9 d. minėjimas lietuvių visuomenėje. „Mes be Vilniaus nenurimsim!“ žodžių reikšmė ir simbolika Lietuvos visuomenėje. Lietuvos kariuomenės žygis į Vilnių 1939 m. spalio pabaigoje kolektyvinėje lietuvių tautos atmintyje. Lietuvos vardo garsinimas pasaulyje (sportininkai, menininkai, Dariaus ir Girėno „skrydis per Atlantą“, Felikso Vaitkaus skrydis ir kt.) Pirmosios Lietuvos Respublikos laikais. Pirmosios Lietuvos Respublikos valstybės, visuomenės ir kultūros veikėjai, jų veiklos reikšmė ir įamžinimas.

Antroji Lietuvos Respublika

I. Politinė istorija.

1. *Kelyje į nepriklausomybę. Valstybės atkūrimas ir nepriklausomybės įtvirtinimas. Tarptautinis Lietuvos pripažinimas.*

Lietuva pirmaisiais gorbачiovinės pertvarkos metais. Personaliniai pokyčiai LSSR vadovybėje. Visuomeninės minties pagyvėjimas. Pirmosios viešos politinės demonstracijos. 1987 rugpjūčio 23 d. mitingas prie A. Mickevičiaus paminklo Vilniuje. Valdžios pastangos 1988 m. pradžioje užgniaužti 70-ųjų Nepriklausomybės metinių paminėjimą. Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio susikūrimas ir veikla 1988 – 1990 m. SSSR Aukščiausiosios Tarybos rinkimai Lietuvoje 1989 m. pradžioje. Lietuvos atstovų veikla Maskvoje. Svarbiausieji Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos aktai. Baltijos kelias. LKP evoliucija. A. M. Brazausko iškilimas. LKP išėjimas iš SSKP sudėties. LTSR Aukščiausiosios Tarybos rinkimai. Nepriklausomybės paskelbimas. Pirmoji Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Krašto apsaugos sistemos formavimasis. Antivalstybinės jėgos ir jų pastangos užgniaužti Lietuvos nepriklausomybę. Politinės įtampos stiprėjimas Lietuvoje 1990 m. vasarą ir rudenį. Kruvinasis 1991 m. sausis. Gyventojų visuotinė apklausa dėl Lietuvos Respublikos nepriklausomybės. Medininkų tragedija. Pučo Maskvoje žlugimas. Tarptautinis Lietuvos Respublikos pripažinimas. Referendumai dėl sovietinės kariuomenės išvedimo ir Lietuvos Respublikos konstitucijos priėmimo. Sovietų kariuomenės išvedimas.

2. *Seimas, prezidentas ir vyriausybės 1990-2004 m.*

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos/Atkuriamojo Seimo 1990-1992 m., 1992-1996 m., 1996-2000 m. ir 2000-2004 m. kadencijų seimų rinkimai ir sudėtis: partinis pasiskirstymas seimuose; moterų ir tautinių mažumų kandidatų dalyvavimas seimų rinkimuose ir gauti mandatai. Aukščiausiosios Tarybos/Atkuriamojo Seimo pagrindiniai darbai vidaus ir užsienio politikoje ir jų vertinimas. 1992-1996 m., 1996-2000 m. ir 2000-2004 m. kadencijų seimų svarbiausi darbai vidaus ir užsienio politikoje ir jų vertinimas. LR prezidento institucijos atkūrimas. Aukščiausiosios Tarybos/Atkuriamojo Seimo pirmininko Vytauto Landsbergio, prezidentų Algirdo Brazausko, Valdo Adamkaus ir Rolando Pakso išrinkimo aplinkybės, jų veikla ir jos vertinimas. Ministrų Kabinetų nuo Kazimieros Prunskienės iki Algirdo Mykolo Brazausko (1990 m.-2004 m. pabaiga) svarbiausia veikla ir jos vertinimas.

3. *Politinės partijos Lietuvoje.*

Politinių partijų kūrimasis (atsikūrimas) Lietuvoje. Konkurencinės politinių partijų sistemos atgimimas. Partijų tipologijos problemos ir politinių partijų raida. Pagrindinės didžiausių politinių partijų programinės nuostatos, vadovybė ir veikla. Politinių partijų atstovavimas Lietuvos Respublikos Seimuose. Partinė sistema Lietuvoje, jos santykis su prieškarinio partijų tradicija.

II. Tarptautiniai santykiai ir ryšiai su Europa.

Pirmasis Lietuvos Respublikos pripažinimas *de jure*. Diplomatiniai santykiai su užsienio valstybėmis užmezgimas. Lietuvos priėmimas į Jungtines Tautas. Lietuvos narystės Europos Taryboje pradžia. Popiežiaus Jono Pauliaus II vizitas Lietuvoje. Prezidento A. Brazausko kreipimasis į NATO generalinį sekretorių, prašant Lietuvą priimti į NATO. Sutartis su NATO „Partnerystė taikos labui“ ir jos vykdymas. Lietuvos dalyvavimas tarptautinėse taikos palaikymo operacijose. Lietuvos įstojimas į Tarptautinį valiutos fondą ir Pasaulio banką. Lietuvos Respublikos pasirašyta asocijuota sutartis su Europos Sąjunga. Derybos dėl Lietuvos narystės Europos Sąjungoje. Oficialus pakvietimas Lietuvai tapti Europos Sąjungos ir NATO nare. JAV prezidento Dž. Bušo vizitas Lietuvoje. Referendumas dėl Lietuvos narystės Europos Sąjungoje. Lietuvos tapimas Europos Sąjungos ir NATO nare. Tarpvalstybinės sutartys su kaimyninėmis šalimis ir bendradarbiavimas su jomis.

III. Socialinė ir ekonominė raida.

1. Visuomenės istorija.

Pokyčiai Lietuvos visuomenėje atkūrus nepriklausomybę. Demografinės padėties kaita. Šalies gyventojų migracija atkūrus valstybingumą. Nedarbo, socialinės atskirties ir skurdo, organizuoto nusikalstamumo ir kitos problemos bei bandymai jas išspręsti. Žmogaus teisių ir laisvių padėtis Lietuvoje.

2. Tautinių mažumų padėtis.

Tautinė sudėtis ir jos pokyčiai Lietuvoje. Tautinių mažumų padėties įteisinimas Lietuvos Respublikos konstitucijoje ir įstatymuose. Tautinių mažumų kultūrinė veikla, visuomeninės ir politinės organizacijos.

3. Ūkio istorija.

Ūkio raida Lietuvoje gorbaciovinės pertvarkos metais. Privataus kapitalo rinkos užuomazgos. Kooperatyvų veikla. Lietuvos grįžimas į rinkos ekonomiką. Ūkinės veiklos liberalizavimas. Nuosavybės grąžinimas. Privatizavimo proceso pradžia. Privatizavimas už investicinius čekius. Tolesnė privatizavimo eiga. Strateginių įmonių privatizavimas. Lietuvos banko įsteigimas. Nacionalinės pinigų sistemos kūrimas. Laikinių pinigų (talonų) įvedimas. Lito įvedimas. Lito susiejimas su užsienio valiutomis. Komercinių bankų atsiradimas ir jų veikla. Pokyčiai Lietuvos kaime. Kolūkių žlugimo pradžia, žemės ūkio bendrovių kūrimas, žemės grąžinimas savininkams ir kitos reformos kaime. Lietuvos ekonominė politika 1993–1998 m. Rusijos finansų krizės poveikis Lietuvos ekonomikai. Lietuvos ekonominė politika 1999–2004 m. Ekonominiai ir prekybos ryšiai su užsienio šalimis. Siekis rasti alternatyvių strateginių žaliavų tiekimo šaltinių ir būdų. Užsienio kapitalas Lietuvoje.

IV. Žymiausių II Lietuvos Respublikos įvykių ir asmenybių atminties tradicija.

Pirmosios Lietuvos Respublikos paminklų atstatymas. Žymiausi paminklai, jų autoriai ir lokalizacija. Valstybinių Lietuvos simbolių sugražinimas ir sukūrimas. Baltijos kelio, Nepriklausomybės atkūrimo Kovo 11 d., Sausio 13 d. įvykių, Medininkų tragedijos ir kitų reikšmingų įvykių vertinimas ir jų įamžinimas istoriografijoje, publicistikoje, grožinėje ir mokslo populiarinimo bei memuarinėje literatūroje, dramoje, dailėje, memorialuose, filatelijoje, numizmatikoje, faleristikoje bei masinėje kultūroje. Lietuvos vardo garsinimas pasaulyje (sportininkai, menininkai, V. Vitkausko žygiai, J. Kairio skrydžiai ir kt.) Antrosios Lietuvos Respublikos laikais. Antrosios Lietuvos Respublikos valstybės, visuomenės ir kultūros veikėjai, jų veiklos reikšmė ir įamžinimas.

Rekomenduojami šaltiniai ir literatūra.

PIRMOJI LIETUVOS RESPUBLIKA

Šaltiniai

1. *Antano Smetonos korespondencija 1940-1944m.*, Kaunas, 1999.
2. *Lietuva 1918-1938 m.*, Kaunas, 1990.
3. *Lietuvos valstybės teisės aktai (1918 02 16–1940 06 15)*, sud. Andriulis V., Mockevičius R. Vilnius, 1996.
4. *Lietuvos valstybės Tarybos protokolai 1917-1918* (sudarė Eidintas A., Lopata R.). Vilnius, 1991.
5. *Lietuvos pašto ženklai: Nepriklausoma Respublika (1918–1940). Pašto ženklų katalogas*, sud. V. Kavaliauskas, Vilnius, 1991.
6. *Lietuvos Respublikos sutartys su Rusija (1919–1926 m.)*, Kaunas, 1990.
7. *Lietuvos sutartys su svetimomis valstybėmis*, Kaunas, 1930, t. 1.
8. *Lietuvos taikos sutartis su Rusija 1920 m. liepos mėn 12 d.*, Vilnius, 1990.
9. *Lietuvos valstybės konstitucijos*, Vilnius, 1989.

10. Lietuvos žydų žudynių byla. Dokumentų ir straipsnių rinkinys, sud. A. Eidintas, Vilnius, 2001.
11. Musteikis K., *Prisiminimų fragmentai*, Vilnius, 1989.
12. Raštikis S., *Kovose dėl Lietuvos*, Vilnius, 1990, t. 1–2.
13. *Lietuvos ir Lenkijos santykiai 1917–1994* (sudarė Plečkaitis P., Widackis J.). Vilnius, 1998.
14. *Savanorių žygiai*, Vilnius, 1991, d. 1–2.
15. Smetona A., *Pasakyta – parašyta*, Vilnius, 1991.
16. Smetona A., *Rinktiniai raštai*, Kaunas, 1990.
17. Škirpa K., *Lietuvos nepriklausomybės sutemos (1938–1940): atsiminimai ir dokumentai*, Vilnius, 1996.
18. Urbšys J., *Atsiminimai*, Kaunas, 1990.
19. Urbšys J., *Lietuva lemtingais 1939–1940 m.*, Vilnius, 1988.
20. Voldemaras A., *Pastabos saulėlydžio valandą*, Vilnius, 1992.

Literatūra

1. Ališauskas K., *Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920 m.*, Čikaga, 1972.
2. Alseika D., *Vilniaus krašto lietuvių gyvenimas 1919–1934 m.*, Vilnius, 1935
3. Anušauskas A., *Lietuvos slaptosios tarnybos 1918–1940 m.*, Vilnius, 1998.
4. Astramskas A., Gaigalaitė A., Lietuvos socialdemokratų partijos opozicija tautininkams, *Lietuvos istorijos metraštis 1990 metai*, Vilnius, 1992, p. 61–75.
5. Atamukas S., *Lietuvos žydų kelias*, Vilnius, 1997.
6. Butkus B., *Žygis į Vilnių 1939 m. spalio 27–29 d.*, Vilnius, 1997.
7. Butkus Z., Vokietijos ir Sovietų poveikis Baltijos sąjungos kūrimui 1919–1940 metais, *Lietuvos istorijos studijos*, 2007, t. 20.
8. Butkus Z., SSRS intrigos Baltijos šalyse (1920–1940), *Darbai ir dienos*, 1998, t. 7, p. 141–160.
9. Butkus Z., Jei opozicija gauna paramą iš svetur., *Kultūros barai*, 1995, nr. 8/9, p. 80–84.
10. Butkus Z., Bendrininkų kėsmai (Vokietijos ir SSRS požiūris į Klaipėdos problemą 1923–1939 metais), *Darbai ir dienos*, 2000, t. 21, p. 193–212.
11. Butkus Z., *Lietuvos ir Latvijos santykiai 1920–1929 m.*, Vilnius, 1993.
12. Cesevičius D., *Lietuvos ekonominė politika 1918–1940 m.*, Vilnius, 1995.
13. *Lietuvos Respublikos Ministrai pirmininkai 1918–1940 m.*, (sudarė R. Čepas), Vilnius, 1997.
14. Čepas R., *Plečkaitininkai*, Vilnius, 2000.
15. Čepėnas P., *Naujųjų laikų Lietuvos istorija*, Vilnius, 1990, t. II.
16. *Darbai ir dienos*, Kaunas, 2004. t. 40 (visas leidinio tomas skirtas Lietuvos–Lenkijos santykiams ir tarpusavio konfliktui 1919–1923 m.).
17. *Darbai ir dienos*, Kaunas, 2003, t. 34 (visas tomas skirtas Lietuvos tautinėms mažumoms tarpukariu).
18. Daugirdaitė-Sruogienė V., *Lietuvos Steigiamasis Seimas*, New York, 1975.
19. Eidintas A., *Antanas Smetona*, Vilnius, 1990.
20. Gaigalaitė A., *Lietuva Paryžiuje 1919 metais*, Kaunas, 1999.
21. *Lietuvos užsienio reikalų ministrai 1918–1940 m.* (sudarė Gaigalaitė A., Skirius J.), Vilnius, 1999.
22. Grigaravičiūtė S., *Lietuvos konsulatai Skandinavijoje 1921–1940 metais*, Vilnius, 2007.
23. Ivanovas B., *Tautiškumo beieškant Antano Smetonos Lietuvoje*, Vilnius, 2005.
24. Jurėnienė V., *Lietuvių moterų judėjimas XIX amžiaus pabaigoje – XX amžiaus pirmoje pusėje*, Vilnius, 2006.
25. Kasparavičius A., Augustino Voldemaro ir Stasio Lozoraičio valstybės saugumo koncepcijos tarpukario Lietuvoje, *Lietuvos nacionalinis saugumas: teorija ir realijos*, Vilnius, 1994.
26. Kasparavičius A., Kauno ir Maskvos „džentelmeniškasis polonezas“ Varšuvai (1926–1938), *Lietuvos diplomatija XX amžiuje*, Vilnius, 1999.
27. Kaubrys S., *Lietuvos mokykla 1918–1939 m. Galios gimtis*, Vilnius, 2000.
28. Kaubrys S., Tautinių mažumų dalyvavimas rinkimuose į Lietuvos Respublikos Seimą 1920–1926 m.: kiekybinių charakteristikų projekcija. *Parlamento studijos*, 2005, t. 4. (visą str. žr.: www.parlamentostudijos.lt)
29. Kasparavičius A., Koalicinės liaudininkų ir socialdemokratų pastangos reorganizuoti kariuomenę 1926 metais, *Lietuvos istorijos metraštis 1993*, Vilnius, 1994.
30. Kavaliauskas V., *Lietuvos karžygiai: Vyties Kryžiaus kavalieriai (1918–1940)*, Vilnius, 2008.

31. Kniūraitė V., *1922 m. žemės reforma Lietuvoje*, Vilnius, 1994.
32. *Klasės ir politinės partijos Lietuvoje 1919-1926 metais*, Vilnius, 1978.
33. Klimavičius R., *Lietuvos kultūros vertybių repatriacijos problema ir jos sprendimas 1918-1940 metais*, Vilnius, 2007.
34. Laurinavičius Č., *Lietuvos-Sovietų Rusijos Taikos sutartis*, Vilnius, 1990.
35. Laurinavičius Č., *Politika ir diplomatija*, Kaunas, 1997.
36. Lazauskienė A., *Lietuvos Respublikos savivaldybių raida 1918-1920*, Šiauliai, 2007.
37. Lesčius V., *Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918-1920*, Vilnius, 2004.
38. Levin D., *Trumpa žydų istorija Lietuvoje*, Vilnius, 2000.
39. *Lietuvos Steigiamojo Seimo (1920-1922 metų) narių biografinis žodynas (sudarė A. Ragauskas, M. Tamošaitis)*, Vilnius, 2006.
40. *Lietuva 1940-1990. Okupuotos Lietuvos istorija*, Vilnius, 2005.
41. *Lietuvos Respublikos I (1922–1923), II (1923-1926), III (1926-1927), IV (1936-1940) narių biografinis žodynas, (sudarė A. Ragauskas, M. Tamošaitis)*, Vilnius, 2007.
42. Liekis A., *Vasario 16-osios signatarai*, Vilnius, 1996.
43. Mačiulis D., *Valstybės kultūros politika Lietuvoje 1927–1940 metais*, Vilnius, 2005.
44. Martinionis A., *Žygis į Vilnių 1939m. spalio 27-29 d.*, Vilnius, 1997.
45. Mančinskas Č., *Aukštasis mokslas Lietuvoje 1918-1940*, Vilnius, 1996.
46. Maksimaitis M., *Lietuvos valstybės konstitucijų istorija: XX a. pirmoji pusė*, Vilnius, 2005.
47. Meškauskas K., *Lietuvos ūkis 1900–1940 m.*, Vilnius, 1992.
48. Nikžentaitis A., *Vytauto ir Jogailos įvaizdis Lietuvos ir Lenkijos visuomenėse*, Vilnius, 2002.
49. Povilaitis B., *Lietuvos žemės ūkis 1918-1940 m.*, Vilnius, 1997.
50. Radensky A., *Žydų reikalų ministerija ir žydų tautinė autonomija Lietuvoje 1919-1923 m. Lietuvos istorijos metraštis 1995*, Vilnius, 1996.
51. Rudis G., *Jungtinis antisemitinis opozicijos sąjūdis 1938–1939 metais, Lietuvos istorijos metraštis 1996*, Vilnius, 1997.
52. Rimša E., *Heraldika: iš praeities į dabartį*, Vilnius, 2004.
53. Sasnauskas P., *Didžiausi skandalai Lietuvoje 1918-1940*, Vilnius, 2004.
54. *Socialdemokratai Lietuvos Respublikos Seimuose*, Vilnius, 2006.
55. Sireika J., *Lietuvos savivaldybės ir savivaldybininkai : (1918-1931 metai)*, Šiauliai, 1998.
56. Svarauskas A., Tamošaitis M. Lietuvos politinių partijų jaunosios kartos radikalėjimas XX a. 4-ame dešimtmetyje, *Istorija*, 2007, t. 68, p. 43-57.
57. Svarauskas A., Lietuvos Darbo Federacijos nesutarimai su Katalikų politine srove po 1926 m. perversmo, *Lietuvos katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2008, t. XXXI.
58. Svarauskas A., *Kunigo M. Krupavičiaus opozicinė veikla valstybinei valdžiai (1927–1940 m.)*, Lietuvos Katalikų mokslo akademijos metraštis, t. XXVII, p. 497–510, 2005.
59. Svarauskas A., *Lietuvių Fronto ir Lietuvių Fronto Bičiulių ideologinės ištakos – „1936 metų generacija“ lietuviškojo autoritarizmo kontekste, Į Laisvę*, t. 154, p. 56–72, 2006.
60. Stakeliūnaitė D., 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo padarinių legalizavimas: Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos vadovybės pozicija, *Istorija*, 1999, t. XLI, p. 34-39.
61. Tamošaitis M., Politika, prisidengusi kultūra. Apie legalią penktąją koloną tarpukario Lietuvoje, *Kultūros barai*, 2007, t. 5-6.
62. Tamošaitis M., Lietuvos valdžios politika kairiųjų ir komunistų inteligentų atžvilgiu 1927-1940 m., *Kultūros barai*, 2007, t. 9, p. 83-89, t. 10, p. 66-74.
63. Tamošaitis M., Kartų konfliktas Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungoje XX a. 4-ame dešimtmetyje, *Istorija*, 2007, t. 65, p. 48-64.
64. Tamošaitis M., Justas Paleckis ir jaunieji valstiečiai liaudininkai Lietuvai atgaunant Vilniaus kraštą (1939 m. ruduo), *Vilniaus istorijos metraštis*, Vilnius, 2007, t. 1, p. 137-161.
65. Tamošaitis M., Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos vadovybės nesutarimai su Vincu Kviška ir jo šalininkais XX a. 4 - ojo dešimtmecio pirmojoje pusėje, *Darbai ir dienos*, 2007, t. 48, p. 43-69.
66. Tamošaitis M., Seimo veiksnys Vinco Krėvės-Mickevičiaus ir Lietuvių tautininkų sąjungos santykiuose (1920-1926 m.). *Parlamento studijos*, Vilnius, 2006, t. 7, p. 29-52 (str. žr.: www.parlamentostudijos.lt).

67. Tamošaitis M., Tautininkų ir krikščionių demokratų pasitarimų protokolai dėl koalicinės valdžios sudarymo (1927 m. balandis, spalio-lapkritis). *Istorija*, t. 71.
68. Tamošaitis M. Naujas žvilgsnis į Kazio Griniaus ir Mykolo Sleževičiaus veiksmus 1926 m. gruodžio 17 d. įvykiuose. *Istorija*, 2009, t. 73, p. 17-24.
69. Terleckas V., *Pinigai Lietuvoje (1915-1944)*, Vilnius, 1992.
70. Truska L., Kas traukė į Rusijos glėbį? Geopolitinė Lietuvos orientacija 1918–1940 metais, *Darbai ir dienos*, 2002, t. 30, p. 39–48.
71. Truska L., Lietuvių tautininkų sąjunga apie autoriteto svarbą tautos gyvenime, *Lietuvos istorijos metraštis 1995*, Vilnius, 1996, p. 267-292.
72. Truska L., *Lietuva 1938-1953 metais*, Kaunas, 1995.
73. Truska L., *Lietuviai ir žydai*, Vilnius, 2006.
74. Truska L., *Antanas Smetona ir jo laikai*, Vilnius, 1996.
75. Truska L., Parlamentarizmas I Lietuvos Respublikoje (1918-1940 m.) bruožai, *Parlamento studijos*, 2004, t. 2 (galima rasti internete : www.parlamentostudijos.lt).
76. Vaitiekūnas S., *Lietuvos gyventojai*, Vilnius, 2006.
77. Vaskėla G., *Žemės reforma Lietuvoje 1919–1940 m.*, Vilnius, 1998.
78. *Vytauto Didžiojo universitetas. Mokslas ir visuomenė 1922-2002*, Kaunas, 2002.
79. Žostautaitė P., *Klaipėdos kraštas 1919-1939 metais.*, Vilnius, 1994.

ANTROJI LIETUVOS RESPUBLIKA

Šaltiniai

1. Adamkus V. *Likimo vardas – Lietuva. Apie laiką, įvykius, žmones*, Kaunas, 1998.
2. Adamkus V. *Be nutylėjimų. Dienoraščiai, vertimai, pastabos parašėje*, Vilnius, 2007.
3. Antanaitis K., Kšanavičius A. Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio Kauno Tarybos dokumentai. *Kauno istorijos metraštis*, 2000, t. 2.
4. Batūra R. *Siekiant nepriklausomybės. Lietuvos sąjūdžio spauda 1988-1991m. I - IId. V.*, 2005.
5. Brazauskas A. *Penkeri Prezidento metai. Įvykiai, Prisiminimai*, Mintys, Vilnius, 2000.
6. Čepaitis, V. *Su Sąjūdžiu už Lietuvą. Nuo 1988 06 03 iki 1990 03 11*, Vilnius, 2007.
7. Gudaitis R. *Sąjūdis ateina iš toli*, Vilnius, 2008.
8. Genzelis B. *Sąjūdis. Priešistorė ir istorija*, Vilnius, 1999.
9. Landsbergis V., *Lietuvos kelias į NATO*, Vilnius, 2005.
10. Lansbergis V., *Lūžis prie Baltijos*, Vilnius, 1999.
11. *Lietuvos komunistų partijos XX suvažiavimo dokumentai*, Vilnius, 1990.
12. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo dokumentų rinkinys. I – II d.*, Vilnius, 1991.
13. *Lietuvos Sąjūdis ir valstybės atkūrimas: Panorama*, Vilnius, 1998.
14. *Lietuva 1991 01 13: dokumentai, liudijimai, atgarsiai*, Vilnius, 1991.
15. *Lietuvos Respublikos konstitucija*, Vilnius, 1992.
16. *Lietuvos ir Lenkijos santykiai 1917-1994* (sudarė Plečkaitis P.V., Widackis J.), Vilnius, 1998.
17. Ozolas R. *Žvaigždės blėsta auštant. Sugyvenimai arba 1987-1990 metų dienoraščių puslapiai*, Vilnius, 2007.
18. *Tarp dvejų prezidentų rinkimų 2002-2004*, Vilnius, 2004.
19. *Sąjūdis ateina iš toli: Sąjūdžio Inicijatyvinės grupės ir Sąjūdžio Seimo Tarybos narių kalbos, atsiminimai ir apmąstymai*, Vilnius, 2008.
20. Skudis V. *Baltijos kraštų kelias į nepriklausomybę, 1990 – 1991 metai: įvykių kronika, sudarė*, Vilnius, 1997.
21. Vaičaitis A. *Prezidento apkalta 2003-2004*, Vilnius, 2005.

Literatūra

1. *Lietuvos suvereniteto atkūrimas 1988-1991 metais* (sudarė A. Anušauskas), Vilnius, 2000.
2. Aleknavičius P. *Žemės santykių pertvarkymas Lietuvos kaime 1989–2008 metais*, Vilnius, 2008.

3. Kašauskienė V. *Lietuvos Respublikos Vyriausybės: jų kaita ir veiklos bruožai. 1990–2007*, Vilnius, 2007.
4. Krupavičius A., Lukošaitis A. ir kt., *Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida*, Kaunas, 2004.
5. Laurinavičius, Č., Sirutavičius, V. *Lietuvos istorija. Sąjūdis: nuo „persitvarkymo“ iki kovo 11-osios*. XII tomas, I dalis, Vilnius, 2008.
6. Lieven A., *Pabaltijo revoliucija*, Vilnius, 1995.
7. *Lietuva 1940-1990. Okupuotos Lietuvos istorija*, Vilnius, 2005.
8. *Lietuvos Respublikos Prezidentai*, Vilnius, 1995.
9. *Lietuvos politinės partijos ir partinė sistema*, Kn. 1–2, Kaunas, 1997.
10. *Lietuvos Sąjūdis ir valstybės idealų įgyvendinimas* (sudarė D. Blažytė, V. Kašauskienė), Vilnius, 1998.
11. Lukošaitis A. *Parlamento institucionalizacija ir teisėkūros procesas*, Vilnius, 2005.
12. Misiūnas R., Tagedera R. *Baltijos valstybės: priklausomybės metai 1940-1990*, Vilnius, 1992.
13. Kašauskienė V. *Penkeri Lietuvos valstybingumo atkūrimo metai*. Konferencijos medžiaga, Vilnius, 1998.
14. Krupavičius A. *Politinės partijos Lietuvoje Atgimimas ir veikla*, Vilnius, 1996.
15. Kšanavičius, A. *Lietuvos atgimimo dienoraštis*, Kaunas, 1998.
16. *1991 metų sausio 13-oji Lietuvoje naujausių mokslinių tyrimų kontekste*, sud. Ragauskas A., Truska L. Vilnius, 2006.
17. Rimša E. *Lietuvos heraldika*, Vilnius, 2008.
18. *Penkeri Lietuvos valstybingumo atkūrimo metai*, Vilnius, 1997.
19. *Politinės partijos Lietuvoje: Atgimimas ir veikla*, Kaunas, 1996.
20. *Sąjūdis Lietuvos periferijoje (1988-1993 m.)*, sud. M. Tamošaitis ir L. Truska, Vilnius, 2009.
21. Senn A. E. *Bundanti Lietuva*, Vilnius, 1992.
22. Senn A. E. *Gorbačiovo nesėkmė Lietuvoje*, Vilnius, 1997.
23. Senn A. E. *Krizė Lietuvoje, 1991 m. sausis*, Vilnius, 2007.
24. *Seimas Lietuvos kelyje į Europos Sąjungą*, Vilnius, 2004.
25. *Seimo rinkimai '96: trečiasis atmetimas*, Vilnius, 1998.
26. Skuodis V. *Baltijos šalių kelias į Nepriklausomybę, 1987–1989 metai: įvykių kronika. Baltijos šalių kelias į Nepriklausomybę, 1990–1991 metai: įvykių kronika*, Vilnius, 1997.
27. *Socialiniai pokyčiai: Lietuva, 1990/1998: Kolektyvinė monografija*, Vilnius, 2000.
28. *Šiaurės Atlanto erdvė ir Lietuva*, Vilnius, 2001.

PROGRAMĄ RENGĖ: VPU Istorijos fakulteto prodekanas dr. Deimantas Karvelis, mokytojai ekspertai ir VPU Istorijos fakulteto lektoriai Mindaugas Tamošaitis ir Andrius Porutis, Vilniaus Antakalnio vidurinės mokyklos mokytojas Martynas Maniušis. Pasiūlymus ir pastabas teikė: LR Švietimo ir mokslo ministerijos pagrindinio ir vidurinio ugdymo skyriaus vyr. specialistas Rimantas Jokimaitis, Raseinių "Šaltinio" vidurinės mokyklos istorijos mokytojas ekspertas Jonas Janušas.